

**KREATIV O'YINLAR ORQALI O'QUVCHILARDA IJODIY FIKRLASHNI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-METODIK ASOSLARI**

Burxonova Munavvar

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) 1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar. p.f.f.d.(PhD), dots. Avliyaqulov Tolib Xolmurodovich

Annotatsiya. Ushbu maqolada kreativ o'yinlar vositasida o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik va metodik asoslari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchining faqat tayyor bilimni o'zlashtirishi emas, balki yangi g'oya yaratishi, muammoni noodatiy hal etishi, mustaqil fikr yuritishi va o'zining intellektual imkoniyatlarini namoyon qilishi muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda.

Kalit so'zlar: kreativ o'yin, ijodiy fikrlash, pedagogik texnologiya, metodik yondashuv.

Kirish. Bugungi globallashtirish va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talablar qo'yilmoqda. Endilikda ta'limning asosiy maqsadi o'quvchiga tayyor bilimlar majmuasini yetkazish bilangina cheklanmaydi. Aksincha, shaxsning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi, tahliliy qobiliyati, muammoni turli nuqtayi nazardan ko'ra olishi, yangi g'oyalarni ilgari surishi va o'z fikrini asoslay bilishi ustuvor vazifaga aylanmoqda. Shu sababli ijodiy fikrlashni rivojlantirish masalasi pedagogika fanining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Ijodiy fikrlash – bu mavjud bilim, tasavvur va tajribaga tayangan holda yangi g'oya, original yechim yoki noodatiy yondashuvni yuzaga keltirishga xizmat qiladigan murakkab intellektual jarayondir. Bunday fikrlash turini shakllantirish esa an'anaviy reproduktiv o'qitish metodlari orqali to'laqonli amalga oshmaydi. Chunki ijodiy fikrlash faqat yodlash, takrorlash va namunaga ko'ra bajarish orqali emas, balki o'quvchini faol izlanishga, taxmin qilishga, sinab ko'rishga, xato qilishga va qayta yechim topishga undaydigan metodlar orqali rivojlanadi. Ana shunday metodlar ichida kreativ o'yinlar alohida ahamiyat kasb etadi.

Kreativ o'yinlar ta'lim jarayoniga emotsional jonlilik, erkin muhit, hamkorlik va qiziqish olib kiradi. Ular o'quvchida ichki motivatsiyani kuchaytiradi, shaxsiy tajriba asosida o'rganish imkonini yaratadi va ijodiy faoliyatni tabiiy ehtiyojga aylantiradi. Ayniqsa, boshlang'ich va umumiy o'rta ta'lim bosqichlarida o'yin faoliyati bolaning yosh xususiyatlariga mos keladigan eng qulay pedagogik vosita hisoblanadi. O'yin jarayonida o'quvchi o'zini erkin tutadi, qo'rqmasdan fikr bildiradi, obrazli tafakkur qiladi, jamoa bilan ishlaydi va turli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilishga o'rganadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda pedagogik hodisani kompleks o'rganishga xizmat qiladigan bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Avvalo, mavzuga oid pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar tahlil qilinib, kreativ o'yin va ijodiy fikrlash tushunchalarining mazmun-mohiyati aniqlandi. Nazariy tahlil orqali kreativ o'yinlarning ta'lim jarayonidagi o'rni, ularning funksiyalari, didaktik imkoniyatlari va o'quvchi shaxsiga ta'sir mexanizmlari o'rganildi.

Kuzatish metodi yordamida dars jarayonlarida o'quvchilarning kreativ o'yinlarga munosabati, faol ishtiroki, mustaqil fikr bildirish darajasi, muammoli vaziyatlarda harakat qilish xususiyatlari kuzatildi. Suhbat metodi orqali o'qituvchilar va o'quvchilarning kreativ o'yinlar haqidagi fikrlari, ulardan foydalanishdagi qulaylik va qiyinchiliklar aniqlandi. Shuningdek, qiyosiy tahlil metodi asosida an'anaviy metodlar bilan o'tilgan darslar va kreativ o'yinlardan foydalanilgan mashg'ulotlar natijalari taqqoslandi.

Tadqiqotning amaliy qismida tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Tajriba jarayonida darslarga "G'oyalar auksioni", "Agar men ixtirochi bo'lsam", "Erkin assotsiatsiya", "Rolli vaziyat", "Muammoning beshta yechimi", "Bir predmet – o'n vazifa" kabi kreativ o'yinlar joriy etildi. Mazkur o'yinlar o'quvchilarning muammoli fikrlashi, tasavvur boyligi, g'oya yaratish tezligi, moslashuvchan fikrlashi va muloqot qobiliyatiga ta'siri nuqtai nazaridan baholandi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari kreativ o'yinlar o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanini ko'rsatdi. Avvalo, bunday o'yinlar o'quvchilarni standart javoblardan chetga chiqishga undashi bilan ahamiyatlidir. An'anaviy savol-javob yoki mashq bajarish usullarida o'quvchilar ko'proq yagona to'g'ri javobni topishga intiladilar. Kreativ o'yinlarda esa bir masalaga bir nechta yondashuv, turli yechimlar, noodatiy takliflar rag'batlantiriladi. Bu holat divergent fikrlashni rivojlantirishga xizmat qildi.

Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, kreativ o'yinlar qo'llanilgan darslarda o'quvchilar faolroq ishtirok etdi. Ular o'z fikrini erkinroq bildirdi, savollarga javob qaytarishda qo'rquv kamaydi, jamoa bilan ishlash jarayonida tashabbuskorlik oshdi. Ayniqsa, tortinchoq va passiv o'quvchilarda o'yin vaziyati ijobiy psixologik muhit yaratgani bois ular ham faol jarayonga qo'shila boshladi. Bu esa ijodiy fikrlash rivoji uchun zarur bo'lgan emotsional erkinlikni ta'minladi.

Tajriba davomida "Bir predmet – o'n vazifa" o'yini alohida samarali natija berdi. Ushbu o'yinda o'quvchilarga oddiy bir predmet berilib, undan foydalanishning iloji boricha ko'p variantlarini aytish topshirildi. Dastlab o'quvchilar 3–4 ta oddiy javob bilan cheklangan bo'lsalar, bir necha mashg'ulotdan so'ng ularning javoblari soni va sifati sezilarli oshdi. Javoblarda obrazlilik, moslashuvchanlik va kutilmaganlik kuchaydi. Bu esa kreativ o'yinlarning muntazam qo'llanishi fikrlash elastikligini oshirishini ko'rsatdi.

"Rolli vaziyat" o'yini esa kommunikativ va ijtimoiy ijodkorlikni rivojlantirishda samarali bo'ldi. O'quvchilar muayyan muammoli vaziyatni turli rollarda ijro etib, masalaga boshqa shaxs nuqtayi nazaridan qarashga o'rgandilar. Natijada ularda empatiya, vaziyatni ko'p tomonlama tahlil qilish, muammoni ijtimoiy kontekstda baholash ko'nikmalari shakllandi. Bu esa ijodiy fikrlashning faqat intellektual emas, balki ijtimoiy-emotsional komponentlari ham rivojlanishini ko'rsatdi.

"G'oyalar auktsioni" o'yinida o'quvchilar muayyan muammo bo'yicha eng qiziqarli, foydali yoki noodatiy g'oyalarni taklif etdilar. Ushbu mashg'ulotlar davomida o'quvchilarda tezkor fikrlash, fikrni asoslash, boshqalarning g'oyasini rivojlantirish va tanqidiy baholash ko'nikmalari shakllandi. Eng muhimi, o'quvchilar g'oya yaratish jarayonidan zavq ola boshladilar. Bu ichki motivatsiyaning ortishiga olib keldi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, kreativ o'yinlar darsning quyidagi jihatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi: o'quvchining bilish faolligini kuchaytiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, tasavvurini boyitadi, muammoli vaziyatlarda erkin qaror qabul qilishga o'rgatadi, muloqot va hamkorlik madaniyatini shakllantiradi, darsga nisbatan ijobiy munosabatni mustahkamlaydi.

Muhokama. Olingan natijalar kreativ o'yinlarning faqat ko'ngilochar vosita emas, balki puxta metodik asosga ega bo'lgan samarali didaktik mexanizm ekanini tasdiqlaydi. Pedagogik nuqtai nazardan qaraganda, kreativ o'yin o'quvchining ichki potensialini uyg'otadigan, o'quv faoliyatini tabiiylashtiradigan va bilish jarayonini faol

subyektiv tajribaga aylantiradigan vositadir. Shu sababli uni oddiy dam oldirish yoki vaqt to'ldirish usuli sifatida emas, balki o'quv maqsadiga yo'naltirilgan metod sifatida tashkil etish talab etiladi.

Kreativ o'yinlardan samarali foydalanish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar zarur. Birinchidan, darsda psixologik xavfsiz va erkin muhit yaratilishi kerak. O'quvchi xato qilishdan qo'rqsa, o'z fikrini aytishga tortinsa, kreativ fikrlash to'liq yuzaga chiqmaydi. Demak, o'qituvchi baholovchi emas, yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi pozitsiyada bo'lishi lozim. Ikkinchidan, o'yin mazmuni o'quvchilarning yosh xususiyatlari, tayyorgarlik darajasi va dars mavzusiga mos bo'lishi kerak. Mazmunsiz yoki haddan tashqari murakkab o'yin kutilgan natijani bermaydi. Uchinchidan, o'qituvchi o'yin jarayonini boshqarish bilan birga, o'quvchilarga yetarli erkinlik ham berishi zarur. Haddan tashqari nazorat ham, mutlaq betartiblik ham ijodiy muhitga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Metodik jihatdan kreativ o'yinlarni uch bosqichda tashkil etish maqsadga muvofiq. Birinchi bosqich – motivatsion bosqich bo'lib, unda o'quvchilar o'yin vazifasiga jalb qilinadi, qiziqish uyg'otiladi, muammoli savol yoki topshiriq beriladi. Ikkinchi bosqich – faol ijro bosqichi bo'lib, o'quvchilar mustaqil yoki guruhda g'oya yaratadilar, muammoni hal qiladilar, yangi variantlar taklif qiladilar. Uchinchi bosqich – refleksiv-tahliliy bosqich bo'lib, unda bajarilgan ish muhokama qilinadi, eng original yondashuvlar ajratib ko'rsatiladi, xulosalar chiqariladi. Aynan shu yakuniy bosqich metodik nuqtai nazardan juda muhim, chunki o'quvchi faqat o'ynab qolmay, o'z fikrlash jarayonini ham anglay boshlaydi.

Shuningdek, kreativ o'yinlardan barcha fanlarda foydalanish mumkin. Ona tili va adabiyotda obraz yaratish, voqeani davom ettirish, metafora topish kabi o'yinlar; matematika darslarida muammoli vaziyatlarni turli usulda yechish; tabiatshunoslikda tajriba asosida taxminlar ilgari surish; tarixda rolli rekonstruksiya; chet tilida erkin dialog va vaziyatli o'yinlar ijodiy fikrlashni rivojlantirishga katta yordam beradi. Bu esa kreativ o'yinlarning universal metodik imkoniyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalariga tayangan holda shuni ta'kidlash mumkinki, kreativ o'yinlar o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishning samarali pedagogik-metodik vositalaridan biridir. Ular o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, bilish jarayonini faollashtiradi, mustaqil va noodatiy fikr yuritishga undaydi. Kreativ o'yinlar orqali o'quvchilarda g'oya yaratish, muammoni turli yo'llar

bilan hal qilish, guruhda ishlash, o'z fikrini himoya qilish, bahs yuritish va refleksiya qilish ko'nikmalari shakllanadi.

Kelgusida ushbu yo'nalishda turli yosh bosqichlari, alohida fanlar va raqamli ta'lim muhiti sharoitida kreativ o'yinlarning ta'sirini chuqur o'rganish maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki ijodiy fikrlashni rivojlantirish – bu nafaqat ta'lim sifati, balki jamiyatning intellektual va innovatsion salohiyatini oshirishning ham muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent, Fan va texnologiya, 2010.
2. Ishmuhamedov R., Yo'ldoshev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent, Nihol, 2016.
3. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent, O'qituvchi, 2014.
4. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent, Moliya, 2018.
5. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. Toshkent, Fan, 2008